

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

Філологічний факультет

Кафедра української мови імені професора Івана Ковалика

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. декана філологічного
факультету

Роман КРОХМАЛЬНИЙ

“30” серпня 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ

освітній рівень **другий (магістерський) рівень вищої освіти**

галузь знань **01 Освіта/Педагогіка**

Спеціальність **014.01 Середня освіта (Українська мова і література)**

освітня програма **Середня освіта (Українська мова і література)**

Факультет **філологічний**

2022 – 2023 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни **Актуальні проблеми української граматики** для здобувачів освіти спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

(назва навчальної дисципліни)

Розробник: Добосевич У.Б., доцент, кандидат філологічних наук

(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робочу програму розглянуто і схвалено на засіданні кафедри української мови імені проф. Івана Ковалика

Протокол від “ 29 ” серпня 2022 року № 1

Завідувач кафедри

(Купчинська З.О.)

(підпис)

(прізвище та

ініціали)

«29» серпня 2022 р.

Робочу програму ухвалила Вчена рада філологічного факультету

Протокол від “30 ” серпня 2022 року № 1

“30” серпня 2022 року

Голова

(Крохмальний Р.О.)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна	
Модулів – 1	Освітній рівень: другий (магістерський)	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		1-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 150	Спеціальність: 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)	Лекції	
Тижневих годин для денної форми здобуття освіти : аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 6,5		16 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		32 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		102 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
		год.	
	Вид контролю: (екзамен/залік)		
Екзамен			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми здобуття освіти – 47%

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – допомогти осмислити глибинні динамічні процеси у морфологічній структурі української мови на синхронному та діахронному зрізах, сформувані систематизовані наукові знання про традиційні (їх використовує шкільна граматики) й нові підходи у класифікації та аналізі морфологічних явищ, адаптувати нові підходи до системи шкільної освіти; випрацювати методи та підходи, а також систему авторських вправ для використання у шкільній практиці і у роботі факультативів з української мови.

Завдання - 1) виробити вміння сприймати граматичний лад мови як категорійну систему, сформовану з окремих значень, виражених відповідною системою граматичних форм; 2) розмежовувати частини мови за традиційною граматикую та за інноваційними школами І. Вихованця, К. Городенської, І. Кучеренка, В.Горпинича; 3) аналізувати сучасні тенденції в трактуванні граматичних явищ; 4) науково обґрунтувати належність будь-якого слова до відповідної частини мови; 5) виявляти транспозитні зміни в системі частин мови, урахувавши різні ступені цього явища; 6) виробити систему прийомів та засобів для пояснення складних і проблемних явищ морфології у системі середньої освіти.

Загальні компетентності:

- ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК 5. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ЗК 6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 9. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 10. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Фахові компетентності:

- ФК 15. Здатність критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки.
- ФК 16. Здатність вільно користуватися філологічною термінологією;
- ФК 17. Здатність аналізувати й інтерпретувати мовні процеси, зіставляти інформацію, порівнювати явища.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Використовувати українську мову як державну в усіх сферах суспільного життя, зокрема у професійному спілкуванні.

ПРН 15. Окреслювати основні проблеми дисциплін, що визначають конкретну філологічну галузь, пояснювати їх взаємозв'язок у цілісній системі знань.

ПРН 16. Знати систему мови, норми української літературної мови, історію української мови, сучасні процеси і тенденції, інтерпретаційні практики та застосовувати ці знання для моделювання змісту навчання української мови в середній школі.

ПРН 17. Аналізувати мовні одиниці, визначати їх взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють, здійснювати лінгвістичний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

ПРН 20. Збирати, аналізувати, систематизувати й інтерпретувати мовні факти, добирати відповідний теоретико-методологічний інструментарій.

Студент повинен знати:

- предмет і завдання курсу, його методологічну основу;
- основні етапи історії осмислення частин мови як базової граматичної категорії;

- традиційні та інноваційні підходи до інтерпретації проблем морфології сучасної української літературної мови;
- критерії визначення частин мови, їх застосування, додаткові прийоми визначення частин мови, які можна застосовувати у шкільній практиці;
- усталені та новітні концепції в трактуванні граматичних категорій.

Студент повинен вміти:

- сприймати граматичний лад мови як категорійну систему, сформовану з окремих значень, виражених відповідною системою граматичних форм;
- розмежовувати частини мови за традиційною граматиною та за інноваційними школами І. Вихованця, К. Городенської, І. Кучеренка, В. Горпинича;
- аналізувати сучасні тенденції в трактуванні граматичних явищ; науково обґрунтувати належність будь-якого слова до відповідної частини мови;
- виявляти транспозитні зміни в системі частин мови, ураховуючи різні ступені цього явища.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Інноваційні погляди на частини мови в сучасному мовознавстві.

Тема 1. **Проблемні питання граматики в шкільній практиці.** Актуалізація знань магістрів про основні поняття граматики. Граматика як наука, її різновиди. Морфологія як лінгвістична дисципліна, її різновиди. Предмет морфології, методи його дослідження. Частини мови. Принципи поділу слів на частини мови. Методика вивчення частин мови у середній школі.

Тема 2. **Історія питання про частини мови як окремі лексико-граматичні класи слів.** Виділення частин мови в античній традиції, в українських мовознавчих працях пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу. Сучасний підхід до ієрархії принципів виокремлення частин мови.

Тема 3. **Міжчастиномовна омонімія в теоретичному аспекті.** Явища міжчастиномовної омонімії в українській мові. Класифікація міжчастиномовних (функціональних) омонімів за шляхами виникнення. Транспозиція в системі частин мови. Різні ступені цього явища. Дослідники транспозиції в українському мовознавстві.

Змістовий модуль 2. Динамічні процеси в системі частин мови в діахронії та синхронії.

Тема 4. Субстантивація – перехід інших частин мови в іменник. Явище ад'ективації в українській мові.

Тема 5. Явище нумералізації в українській мові. Проніміналізація – перехід іменників, прикметників, числівників у займенник.

Тема 6. Вербалізація – перехід вигуків і звуконаслідувальних слів у дієслова. Адвербіалізація як вияв транспозитних можливостей української мови.

Тема 7. Кон'юнкціоналізація – перехід займенників, прислівників у сполучник. Партикуляція – перехід займенників, дієслівних форм, прислівників, сполучників у частку.

Тема 8. Інтер'ективація – перехід іменників, займенників, прислівників у вигук. Синкретизм у площині функціональної омонімії.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Інноваційні погляди на частини мови в сучасному мовознавстві.												
Тема 1. Проблемні питання граматики в шкільній практиці. Актуалізація знань магістрів про основні поняття граматики. Граматика як наука, її різновиди. Морфологія як лінгвістична дисципліна, її різновиди. Предмет морфології, методи його дослідження. Частини мови. Принципи поділу слів на частини мови. Методика вивчення частин мови у середній школі.	17	2	4			11						
Тема 2. Історія питання про частини мови як окремі лексико-граматичні класи слів. Виділення частин мови в античній традиції, в українських мовознавчих працях пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу. Сучасний підхід до ієрархії принципів виокремлення частин мови.	18	2	4			12						
Тема 3. Міжчастиномовна омонімія в	18	2	4			12						

теоретичному аспекті. Явища міжчастиномовної омонімії в українській мові. Класифікація міжчастиномовних (функціональних) омонімів за шляхами виникнення. Транспозиція в системі частин мови. Різні ступені цього явища. Дослідники транспозиції в українському мовознавстві.												
Разом за змістовим модулем 1	53	6	12			35						
Змістовий модуль 2. Динамічні процеси в системі частин мови в діяхронії та синхронії.												
Тема 4. Субстантивізація – перехід інших частин мови в іменник. Явище ад’єктивізації в українській мові.	18	2	4			12						
Тема 5. Явище нумералізації в українській мові. Прономіналізація – перехід іменників, прикметників, числівників у займенник.	20	2	4			14						
Тема 6. Вербалізація – перехід вигуків і звуконаслідувальних слів у дієслова. Адвербіалізація як вияв транспозитних можливостей української мови.	21	2	4			15						
Тема 7. Кон’юнкціоналізація – перехід займенників, прислівників у сполучник. Партикуляція –	21	2	4			15						

перехід займенників, дієслівних форм, прислівників, сполучників у частку.												
Тема 8. Інтер'єктивація – перехід іменників, займенників, прислівників у вигук. Синкретизм у площині функціональної омонімії.	17	2	4			11						
Разом за змістовим модулем 2	97	10	20			67						
Усього годин	150	16	32			102						

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Складні випадки визначення частин мови.	2
2	Складні випадки визначення частин мови.	2
3	Робота над визначенням частин мови за різними теоретичними школами.	2
4	Добір і обговорення вправ для шкільного курсу у контексті проблемних питань визначення частин мови.	2
5	Аналіз «Словника міжчастиномовних омонімів»	2
6	Застосування «Словника міжчастиномовних омонімів» на уроках української мови у шкільній практиці.	2
7	Виконання вправ, у яких продемонстровані явища субстантивації та ад'єктивації	2
8	Добір і обговорення вправ, у яких продемонстровані явища субстантивації та ад'єктивації, для шкільного курсу.	2
9	Виконання вправ, у яких продемонстровані явища нумералізації та прономіналізації.	2
10	Добір і обговорення вправ, у яких продемонстровані явища нумералізації та прономіналізації, для шкільного курсу.	2
11	Виконання вправ, у яких продемонстровані явища вербалізації та адвербіалізації.	2
12	Добір і обговорення вправ, у яких продемонстровані явища вербалізації та адвербіалізації, для шкільного курсу.	2

13	Виконання вправ, у яких продемонстровані явища кон'юнкціоналізації та партикуляції.	2
14	Добір і обговорення вправ, у яких продемонстровані явища кон'юнкціоналізації та партикуляції, для шкільного курсу.	2
15	Добір і обговорення вправ, у яких продемонстровані явища інтер'ективації та синкретизму, для шкільного курсу.	2
16	Підбиття підсумків курсу, зарахування відпрацювань.	2

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Повторення теоретичних засад граматики	5
2	Підготовка до практичного заняття 1	4
3	Робота над текстами – добір прикладів, ілюстрацій	4
4	Опрацювання теоретичної літератури	4
5	Підготовка до практичного заняття 3, опрацювання теоретичних праць	4
6	Опрацювання передмови до «Словника міжчастиномовних омонімів»	4
7	Підготовка до практичного заняття 5, опрацювання теоретичних праць,	4
8	Підготовка до практичного заняття 6, опрацювання теоретичних праць,	4
9	Опрацювання теоретичних джерел	4
10	Підготовка до практичного заняття 7	4
11	Підготовка до практичного заняття 8, написання роботи й підготовка презентації вправ	4
12	Опрацювання теоретичних джерел	5
13	Підготовка до практичного заняття 8, опрацювання теоретичних праць,	4
14	Підготовка до практичного заняття 9, опрацювання теоретичних праць,	4
15	Опрацювання теоретичних джерел	5

16	Підготовка до практично-го заняття, опрацювання теоретичних праць	5
17	Підготовка вправ	5
18	Опрацювання теоретичних джерел	5
19	Добір і опрацювання матеріалу для вправ і презентацій	5
20	Добір і опрацювання матеріалу для вправ	4
21	Опрацювання теоретичних джерел	5
22	Робота над вправами та презентаціями	5
23	Повторення вивченого. Підготовка до відпрацювання пропущених занять	5
	Разом	102

8. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, евристичний, репродуктивний, дослідницький, проєктний, інтерактивних вправ на платформі LearningApps.org, використання застосунків Google для онлайн-тестування.

9. Методи контролю

Поточний контроль: усне опитування на практичних, модульні роботи.
Підсумковий контроль - іспит тестовий.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2					50	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
6	6	7	6	6	6	6	7		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
A	90 – 100	відмінно	
B	81-89	добре	

C	71-80		зараховано
D	61-70	задовільно	
E	51-60		
FX	21-50	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
F	0-20	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

Глібчук Н.М., Добосевич У. Б. Сучасна українська мова. Морфологія. Практикум. – К., 2009.

12. Рекомендована література

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови: Морфологія. – К., 1993.
2. Болюх О. В. Морфолого-синтаксичні особливості прислівника // Мовознавство. – 1994. – № 6.
3. Варзацька Л. О. Вивчення морфології у взаємозв'язку з лексикою, синтаксисом і стилістикою / Л. Варзацька // Українська мова і література в школі. – 1978. – №7. – С. 63–69.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К., 1988.
5. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. – К., 2004.
6. Глібчук Н.М. Партикуляція – один із шляхів виникнення міжчастиномовних омонімів // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т, наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2011. - Вип. 22. – С. 77-82.
7. Глібчук Н.М. Синкретизм у площині функціональної омонімії // Україноцентризм наукового сумління: Збірник наукових праць на пошану професора Зеновія Терлака. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – С. 91-113.
8. Глібчук Н.М. Синкретична природа незмінюваних прикметників / Н. Глібчук // Вісник Львівського університету. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. – С.13 -23. – Серія філологічна. - Вип. 63. – С. 13-23.
9. Глібчук Н.М. Транспозитний потенціал абстрактних іменників негативної та позитивної оцінки // Граматичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 33-38.
10. Глібчук Н.М., Добосевич У. Б. Словник міжчастиномовних омонімів української мови. – Львів, 2016.
11. Гнатюк Г. М. Ад'ективація дієприкметників у сучасній українській літературній мові // Мовознавство. – 1983. – № 1.
12. Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. – К., 1982.
13. Горпинич В. О. Морфологія української мови. – К., 2004.
14. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна. – К., 2011.
15. Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові. – К, 1965.
16. Добосевич У.Б. До питання про частиномовний статус модальника / У. Б. Добосевич // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. - 2017. - Вип. 64(1). - С. 151-159.

17. *Добосевич У.Б.* Критерії та прийоми визначення частиномовного статусу морфологічних транспозитів // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна. – Вип.57. – 2012. – С.37-47.
18. *Добосевич У.Б., Глібчук Н.М.* Лексикографічне опрацювання явища міжчастиномовної омонімії // Слово и словарь. Vocabulum et vocabularium. Лексикографічний бюлетень. – Харків, 2011.- С.90-92.
19. *Добосевич У.Б.* Субстантивация як вияв транспозитних можливостей різних частин мови // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – Вип. 22. - С. 91-97.
20. *Добосевич У.Б.* Явище морфологічної транспозиції в аспекті синтаксичних параметрів // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство: Тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 24-26 квітня 2012 року. – К.: ІУМ НАНУ, 2012. – С. 101-105.
21. *Дубовик С.* Лінгвістичні основи вивчення категорії відмінка іменника на засадах функціонального підходу у вищій школі / С.Г. Дубовик // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. — 2004. — N 14. — С. 117-120.
22. *Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М.* Курс сучасної української літературної мови. Ч. I. – К., 1972.
23. *Загнітко А. П.* Теоретична граматики української мови. Морфологія. – Донецьк, 1996.
24. *Карпенко Ю. О.* Ще раз про критерії виділення частин мови // Мовознавство. – 2001. – № 3.
25. *Н.М. Костусяк, О.Г. Межов* Системно-структурна організація морфологічного рівня сучасної української літературної мови: функційно-категорійний вимір
Рецензія на: І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, С.О. Соколова. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ, 2017
Мова статті: українська • Українська мова, 2019, 4(72):133.
26. *Кучеренко І. К.* Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. – К., 1961. – Ч. I; 1964. – Ч. II.
27. *Кучеренко І. К.* Актуальні проблеми граматики. – Львів, 2003.
28. *Кушлик О. П.* Комплексне визначення частиномовного статусу “перехідних” одиниць // Мовознавство. – 1997. – № 4-5.
29. *Леонова М. В.* Сучасна українська літературна мова. Морфологія. – К., 1983.
30. *Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентилюк.* – К. : Ленвіт, 2009. – С. 305-215.
31. *Нагрибельна І.* Вивчення службових частин мови у 7 класі (Функціонально-стилістичний підхід) / Інна Нагрибельна // Дивослово. – 2002. – № 6. – С. 24–27.
32. *Словник української мови: В 11 т.* – К., 1970-1980.
33. *Стріха А.Д.; Гуревич А.Ю.* Цікава граматики / А. Д. Стріха, А. Ю. Гуревич. – К.: Рад. шк. 1991. – 112 с.
34. *Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І. К. Білодіда.* – К., 1969.
35. *Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка.* – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 1997.
36. *Сучасна українська літературна мова / За ред. М. Я. Плющ.* – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2000.
37. *Сучасна українська літературна мова / За ред. О. Д. Пономарева.* – К., 1997.
38. *Українська мова. Енциклопедія.* – К., 2000.
39. *Український правопис.* 2019.
40. *Шкільник М.* Проблемний підхід до вивчення частин мови: посіб. для вчителів / М. М. Шкільник. – Київ : Рад. школа, 1986. – 136 с.

41. Широков В. А., Лучик А. А. Парадигмальні засади лінгвістики першої половини ХХІ століття// Мовознавство. – 2021 - №5.
42. Ющук І. Художній текст у вивченні мови//Дивослово. – 2021. - №4.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://linguist.univ.kiev.ua/WINS/pidruchn/index.htm>
2. www.movoznavstvo.org.ua/
3. Державна наукова установа “Книжкова палата України імені Івана Федорова” URL : <http://www.ukrbook.net/>
4. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника URL : <http://www.lsl.lviv.ua/>
5. Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека. URL : <https://lonpb.com.ua/>
6. Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка URL : <https://lnulibrary.lviv.ua/>
7. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>